

УДК 338.45:620.9

I. К. Чукаєва,

д. е. н., ст. н. с. головний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ
V. A. Ramazanov,

аспірант Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

I. K. Chukaeva,

d. e. n., a main research worker of Public institution is «Institute of economy and prognostication of NAN of Ukraine»

V. A. Ramazanov,

graduate student of Public institution «Institute of economy and prognostication of NAN of Ukraine»

SUPPLY OF NATURAL GAS TO UKRAINE PROBLEMS AND WAYS OF DECISION

В статті розглянуто питання щодо використання механізмів зниження впливу ВАТ «Газпром» у сфері постачання природного газу в Україні. Країни Європи відіграють роль країн, які розглядаються як потенційні партнери реверсного постачання газу в Україні. Здійснення поставок газу в прямому і реверсному напрямках стане кроком вперед у зміцненні енергетичної безпеки держави. Досліджено основні проблеми диверсифікації постачання природного газу та запропоновано способи їх вирішення.

In the article a question is considered in relation to acquisition of the real mechanisms of decline of influence of «Gazprom» in the field of the supply of gas to Ukraines. The countries of Europe act part countries that is examined as potential partners of reversible supply of natural gas to Ukraine. Realization of supplying with gas in direct and reversible directions will become a step forward in strengthening of energy security of the state. The basic problems of diversification of supply of natural gas are investigated and offered ways of their decision

Ключові слова: природний газ, диверсифікація, реверсне постачання, енергетична безпека.

Keywords: natural gas, diversification, reversible supply, power safety.

Вступ.

У наукових колах є багато поглядів на визначення поняття «економічна безпека держави». Визначення вітчизняних та зарубіжних фахівців відрізняються різноманітністю підходів і суттєво розбігаються за змістом [1, с. 67-69].

Економічна безпека – це стан держави, за якого вона має можливість створювати і розвивати ефективні умови для перспективного розвитку та зростання добробуту громадян. Основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення (припинення) поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього чи зовнішнього характеру [2, с. 93].

Енергетична безпека є найважливішою складовою економічної безпеки держави.

Енергетична безпека держави – стан готовності паливно-енергетичного комплексу країни щодо максимально надійного, технічно безпечного, екологічно прийняттого, економічно ефективного та обґрунтовано достатнього енергозабезпечення економіки держави й населення, а також щодо гарантованого забезпечення можливості керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без зовнішнього і внутрішнього тиску [3, с. 9].

Проблеми енергетичної безпеки, розвитку та реформування об'єктів енергетики, посідають важливе місце в дослідженнях багатьох українських та закордонних вчених. Вагомий внесок у різні аспекти цих питань зроблено дослідженнями Воропая Н.І., Шидловського А.К., Кухаря В.П., Шафранніка Ю.К., Земляного М.Г., Мастепанова А.М., Шевцова А.І., Баранніка В.О., Недіна І.В., Ковалко О.М та інших. [4, 5, 6, 7, 8].

Але праця, які б конкретизували ці питання стосовно до функціонування газового комплексу з урахуванням вимог енергетичної безпеки існує не багато. Таким чином, незважаючи на значний доробок науковців, сьогоднішні реалії викликають необхідність пошуку нових шляхів забезпечення енергетичної безпеки країни, при цьому необхідно враховувати з реалії, які склалися в Україні.

Постановка задачі. Метою статті є пошук альтернативних шляхів постачання природного газу для забезпечення економічної безпеки України, зокрема такої її складовою як енергетична безпека.

Виклад основного матеріалу. Поставки газу через наявні газотранспортні системи у реверсному напрямку обговорювалися у широкому колі експертів українського ринку природного газу на круглому столі «Шляхи ефективного використання газотранспортної системи України, реверс, транзит, створення східноєвропейського газового хабу», який було організовано Експертною Радою з питань розвитку газової промисловості та ринку природного газу і проведено 03 червня 2013 року. На зазначеному заході, було відмічено, що відповідні поставки природного газу не потребують істотних інвестицій. Окрім того, такий варіант диверсифікації дає можливість проведення короткострокових одноразових закупівель у періоди зниження цін на європейському спот-ринку газу. Значні потужності газосховищ в Україні в цьому разі можуть використовуватися для сезонного арбітражу цін для зниження загальної вартості імпортованого газу.

За інформацією Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, ціна природного газу відповідно до контракту Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та ВАТ «Газпром» на 2009-2019 роки у третьому кварталі 2013 року становить приблизно 400 доларів США за 1 тис. куб.м. На противагу цьому, на сьогодні ціна природного газу який закуповується в Європі з використанням реверсної схеми, перебуває в рамках 340-370 за 1 тис. куб.м.

Привабливість вищезазначених проектів визначається декількома чинниками:

- можливість досягнення домовленості з реалізації обсягів потенційним постачальником на довгостроковій основі за взаємовигідними цінами;
- тенденціями зі зміни світових цін на природний газ;
- цінами й умовами поставок в Україну традиційними постачальниками.

Комплексна реалізація заходів, спрямованих на диверсифікацію імпорту, направлена на скорочення максимальної частки поставок імпортованого газу з одного

джерела до 2020 року до 35 % загального споживання газу України; а до 2030 року - до 35 % від загального імпорту газу в країну. У той же час, організація роботи ліквідного торгового майданчика газом (хаба) на території України дозволить газовим постачальникам, спираючись на можливості українських підземних газосховищ, почати торговельні операції в рамках українського та європейських газових ринків.

На сьогодні газотранспортна система ПАТ «Укртрансгаз» включає 38,9 тис. км газопроводів різного призначення та продуктивності, 72 компресорні станції (КС), 1458 газорозподільних станцій (ГРС), 12 підземних сховищ газу (ПСГ) та об'єкти інфраструктури, які забезпечують функціонування системи.

Транспортування газу по системі газопроводів і його закачування в ПСГ забезпечують 110 компресорних цехів, де встановлено 702 газоперекачувальні агрегати загальною потужністю 5,4 тис. МВт.

Надійність транзитних поставок газу і газопостачання внутрішнім споживачам забезпечується комплексом підземних сховищ газу загальною ємністю 31,0 млрд. куб. м. Необхідний обсяг газу в ПСГ для забезпечення потреб споживачів України становить до 15 млрд. куб. м. Таким чином, існує реальна можливість зберігання в ПСГ України природного газу для європейських компаній в обсязі до 15 млрд. куб. м.

На «вході» ГТС України здатна прийняти до 285 млрд. куб. м, а на «виході» передати 178 млрд. куб. м природного газу, в т.ч. 146 млрд. куб. м в країни Європи, включаючи Молдову.

Проектні параметри потужностей ГТС України зображено на рис. 1 [9].

Рис. 1. ГТС України (проектні параметри потужностей за напрямками), млрд. куб. м

За підсумками минулого року в першу чергу слід зазначити, що ПАТ «Укртрансгаз», як і в попередні роки, виконало всі непрості завдання, які стояли перед Компанією. Протягом 2012 року газотранспортна система працювала надійно і виконувала покладені на неї функції безперебійного транспортування газу споживачам України і транзиту газу в країни Європи.

Загальний транзит природного газу через територію України в 2012 році склав 84,3 млрд. куб. м, що на 20,1 млрд. куб. м (або на 19 %) менше, ніж у попередньому році, що пояснюється пуском в експлуатацію газопроводу «Північний потік». Враховуючи пропускну здатність нашої системи на виході, резерв потужності становить 60 млрд. куб. м, що перевищує потужність «Північного потоку». Прогноз обсягів транзиту природного газу через газотранспортну систему України наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Прогноз обсягів транзиту природного газу через ГТС України на 2030 рік (можливі сценарії), млрд. куб. м на рік*

Показник	Варіанти сценаріїв		
	Песимістичний	Базовий	Оптимістичний
Споживання газу країн ЄС-28	555-565	585-605	615-625
Власний видобуток країн ЄС-28	120	120	120
Імпорт газу за напрямками:	435-445	465-475	485-495
Норвегія	120	110	100
Країни Африки (Алжир, Єгипет, Лівія, Нігерія)	95	95	95
Країни Близького Сходу (Катар та інші)	50	50	50
Південний газовий коридор (Азербайджан, країни Середньої Азії, Іран)	25	25	25
Інші постачальники	20	20	20
Постачання з Росії, у т.ч.:	125-135	165-175	195-205
Північний потік	50	50	50
Ямал-Європа (через Білорусь)	30	30	30
Південний потік	20	20	20
Фінляндія та країни Балтії	10	10	10
Через ГТС України до країн ЄС-28	15-25	55-65	85-95
Постачання з Росії в інші країни Європи - не члени ЄС через ГТС України, у т.ч. Туреччина, Балканські та інші	15	15	15
Всього транзит через ГТС України	30 - 40	70 - 80	100 - 110

*Джерело: проект Оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 року.

У рамках реалізації Спільної заяви, підписаної 23.03.2009 за результатами Спільної ЄС-Україна міжнародної конференції щодо модернізації ГТС України, Міненерговугілля продовжується робота з підготовки проектів модернізації та реконструкції ГТС України.

Першим етапом проекту модернізації та реконструкції ГТС України стане реконструкція магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород». Загальний обсяг інвестицій на першому етапі реконструкції складе 538,9 млн. дол. США, у тому числі: 230,3 млн. дол. США – власні кошти Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» (зокрема ПАТ «Укртрансгаз»), 308,6 млн. дол. США - кредитні кошти МФО. За 3 роки планується реконструювати лінійну частину, здійснити модернізацію 2-х компресорних станцій.

Ураховуючи домовленості з європейською стороною щодо можливості надання кредитів МФО на фінансування «швидких проектів» модернізації ГТС України, Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» розпочала модернізацію за рахунок власних коштів. Так, ПАТ «Укртрансгаз» у 2012 році виконав робіт з модернізації газотранспортних об'єктів на суму більше 100 млн. дол. США.

У вересні 2012 року Європейський інвестиційний банк поінформував про готовність продовжити реалізовувати проект з модернізації магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород».

З метою з'ясування технічних та економічних аспектів Проекту та оновлення інформації 22-25 жовтня 2012 року в Україні працювала місія експертів Європейського інвестиційного банку.

05.03.2013 було проведено засідання з перегляду проектного портфелю ЄІБ, на якому було поінформовано про стан підготовки інвестиційного проекту «Реконструкція, капітальний ремонт та технічне переоснащення магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород» (колишня назва «Модернізація та ремонт магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород»).

Європейський банк реконструкції та розвитку також надіслав умови надання кредиту на модернізацію магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород», які передбачають здійснення заходів як політичного, так і технічного характеру. На сьогодні здійснюється підготовка проектної пропозиції інвестиційного проекту «Реконструкція, капітальний ремонт та технічне переоснащення магістрального газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород» для направлення відповідним центральним органам виконавчої влади на експертизу відповідно до вимог визначених у постанові Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1027 [10].

Кількість країн ЄС - партнерів Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» за реверсним поставкам газу в найближчій перспективі може збільшитися. Крім Словаччини, Польщі та Угорщини розглядаються подібні операції з територією Румунії.

Питання дуже серйозне, отже вивчається не тільки економіка, технологія і техніка. На сьогодні досліджуються технічні і технологічні можливості газотранспортних систем.

За останній рік Україна суттєво просунулася в сфері реалізації проектів реверсних поставок природного газу. В цілому реверсні поставки газу в 2013 році повинні скласти 1,3 млрд куб. м, або близько 4 % від загального імпорту газу в Україну.

Так, опрацювання «реверсу» ведеться за чотирима напрямками, зокрема:

Словаччина

Тривають роботи по організації повноцінного імпорту газу зі Словаччини. Цій країні приділяється особлива увага, тому що з її території можливі найбільші обсяги поставок. ПАТ «Укртрансгаз» запропонувало словацькій стороні (компанії «Eustream») використовувати один з чотирьох існуючих газопроводів для транспортування газу в Україну. Очікується, що ця схема забезпечить прийом природного газу в ГТС України до 10 млрд. куб. м/рік. При цьому обсяги газу можуть бути збільшені на території України.

На даний час проводиться робота спільно з представниками компанії «Eustream» над угодою про підключення, що дозволить повною мірою контролювати транспортування природного газу на кордоні Україна/Словаччина.

Словацька сторона наполягає на тому, що стандартна «мечінг» процедура можлива, тільки за умов наявності у ПАТ «Укртрансгаз» повної інформації (оформлення відповідної документації) про розподіл газу, що виходить з території України, власником якого є Газпром, по покупцям на кордоні Україна-Республіка Словаччина.

ПАТ «Укртрансгаз» неодноразово звертався до ВАТ «Газпром» з пропозицією щодо стандартного інформаційного співробітництва на західному кордоні України, відповідно з європейськими нормативами. Російська сторона пропозицію про зміни формату надання інформації відхилила. З 15 травня 2013 почалися тестові «мечінг» процедури між ПАТ «Укртрансгаз» і компанією «Eustream». Сторони прийняли форму для обміну інформацією, взяли інструкцію щодо взаємодії. На сьогоднішній день регулярно узгоджуються тільки загальні добові обсяги передачі природного газу в точці з'єднання двох ГТС.

Угорщина

ПАТ «Укртрансгаз» забезпечило технічну можливість прийому газу з боку Угорщини. Підписана Технічна Угода з оператором ГТС Угорщини («FGSZ LTD»). «FGSZ LTD» отримала дозвіл на подачу газу в Україну від «Енергетичного регулятора» Угорщини. Технічна можливість прийому газу з Угорщини в Україну до 3 млн.куб.м/доба, після проведення необхідних технічних заходів на ГТС України, технічна можливість прийому газу з боку Угорщини буде складати до 15 млн.куб.м/доба.

Польща

ПАТ «Укртрансгаз» забезпечило технічну можливість прийому газу з боку Польщі. З компанією «Газ-Систем» підписано низку доповнень до операторської угоди щодо транспортування газу з Польщі в Україну. З 1-го листопада 2012 р. здійснюється транспортування природного газу в Україну по газопроводу Ду500. Облік газу відбувається на ГВП Германович. З 01.01.2013 по 17.03.2013 надходження природного газу в ГТС України становило до 2 млн.куб.м/доба, а з 01.04.2013 відповідно до підписаного контракту між Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» і компанією «RWE», обсяг надходжень становитиме 5 млн.куб.м/добу.

Румунія

Ведуться переговори з компанією «СНТГН Трансгаз» щодо можливості подачі газу з Румунії в Україну і підписано Меморандум про наміри. Можливі обсяги прийому газу з боку Теково до 5 млн.куб.м/доба. Також обговорюється питання щодо можливості подачі газу в Україну через газовимірювальну станцію Орлівка.

Висновки. Враховуючи, що упродовж років незалежності Україна дедалі більше потерпає від зовнішньої енергетичної залежності, яка, *по-перше*, має надвисокий рівень (природний газ – 65 %), *по-друге*, компенсується імпортом фактично з єдиного джерела – Росії, варто вживати заходів щодо диверсифікації поставок цього виду енергоносія:

1. Забезпечувати подальше реверсне постачання природно газу в Україну з Європи.
2. Враховуючи, що сьогодні українська ГТС забезпечує надійний транзит російського газу до Європи, необхідно опрацювати окремий порядок ініціювання, підготовки та здійснення проектів нафтогазової галузі за фінансової підтримки МФО під державні гарантії України шляхом внесення змін до чинної постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1027 (адже збереження транзитного потенціалу України вимагає вжиття дійових заходів з її модернізації вже у найближчі роки. Значний розмір необхідних коштів унеможливує здійснення модернізації ГТС України без зовнішніх джерел фінансування).

Література

1. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи// Економіка і держава. – 2009. - № 15. – С.67-69.
2. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория. Монография. – Донець: УкрИТЭК, 2008. – 330 с.
3. Енергетична безпека України : зб. ст. та аналітичних матеріалів / за заг. ред. О.О. Воловича / Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал у м. Одесі ; – Одеса : Фенікс , 2009. - 356 с.
4. Енергетична безпека. / За ред. А.Шевцова. Дніпропетровськ: ДФ НІСД, 2002.- 264 с.
5. Браннік В.О. Енергоринок України та енергетична безпека/ Браннік В.О., Земляний М.Г. //Стратегічна панорама.- 2000. №3-4
6. Енергетична безпека України: чинники впливу, тенденції розвитку / За ред. М.П.Ковалка, А.К.Шидловського, В.П.Кухаря. – К.:НАНУ, 1998.- 160 с.
7. Бушуев В.В. Энергетическая безопасность России// Бушуев В.В., Воропай Н.И., Мастепанов А.М., Шафраник Ю.К. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская форма РАН, 1998. – 302 с.
8. Актуальные проблемы устойчивого развития // Под ред. И.В. Недина, Е.И. Сухина, К.: Общество “Знание” Украины, 2005. 430 с.
9. «Майстер-план», підготовлений Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» до спільної Україна – ЄС міжнародної інвестиційної конференції з реконструкції української газотранспортної мережі (23 березня 2009 року в м. Брюсселі)
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1027 «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями», [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1027-2008-%D0%BF>

Стаття надійшла до редакції 06.08.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"